

Millaisen perinnön kirjailija Mirkka Rekola jätti?

Katja Seutu

Mirkka Rekola (26.6.1931–5.2.2014) tunnetaan suomalaisen sotienjälkeisen modernistisen lyriikan kärkirunoilijana. Hän julkaisi esikoisrunokokoelmansa *Vedessä palaa* vuonna 1954 ja jatkoi julkaisemista aina vuoteen 2011 saakka, jolloin ilmestyi hänen viimeiseksi jäänyt teoksensa *Kuulen taas äänesi*. Rekolan tuotannosta on syytä muistaa runojen lisäksi esseet, joita on julkaistu teoksissa *Muistinavaruus* (2000) ja *Esittävästä todellisuudesta* (2007) sekä ”pienet suuret hauskat traagiset” jutut, maskut, joita on julkaistu teoksessa *Maskuja* (1987, 2002).

1990-luvulta lähtien Rekolan runous sai tärkeiden tunnustusten ja kirjailijan loistavien esiintymisten saattamana osakseen laajempaa huomiota. Tunnustuksista mainittakoon tässä yhteydessä Suomi-palkinto (1995), Helsingin yliopiston filosofisen tiedekunnan kunniatohtorin arvo (2000), Neustadt-palkintoehdokkuus (2000) sekä Alfred Kordelinin säätiön tunnustuspalkinto (2008). Rekolan tekstejä on käännetty useille kielille, muun muassa englanniksi, ranskaksi, saksaksi, ruotsiksi ja italiaksi.

Tämän muistokirjoituksen tarkoituksena on lyhyesti valottaa erilaisia henkilö ja kirjailija Mirkka Rekola ympäröineitä perinteitä ja samalla pohtia,

millaisia perintöjä Rekola on jättänyt meille, jotka yhä olemme täällä sekä niille, jotka tulevat meidän jälkeemme.

Runous oli Mirkka Rekolalle kaikki kaikessa, koko maailma, kokonainen *maailmankaikeus*. Kirjailija Antti Nylén kirjoittaa *Etsijässä*: ”Minun kantani on se, että Rekola kuuluu niihin harvoihin runoilijoihin, jotka ovat pystyneet luomaan runoudessaan aidon ja omaperäisen todellisuussuhteen, jota ei muulla menetelmällä olisi voinut ilmaista; joka on runoudessa kiinni niin kuin iho ihmisessä.” (Nylén 2000, 42.) Runoudessa kiinni kuin iho ihmisessä. Vertaus kuvaa hyvin sitä, miten tosissaan Rekola oli suhteessaan runouteen, niin muiden kirjoittamaan kuin omaansakin.

Mirkka Rekola oli kirjailija, jolla oli vahva maailmankatsomus. Sen hän halusi ilmaista myös runoudessaan ja etsi läpi elämänsä ajasta ja voimavaroista tinkimättä keinoja ilmaista ilmaisematonta eli pukea runoksi metafyyinen ja transsendentti kokemus, jota kielellinen ilmaisu ei helposti tavoita. Rekola ponnisteli hyvän lauseen äärellä vaikka yökaudet läpeensä. Tämä muodon ja sisällön yhteyden etsiminen kytkee hänet suomenruotsalaisen kirjallisuuden perinteisiin, erityisesti Gunnar Björlingin runouteen.

SQS
1–2/2014

65

Pervo/
peruutus/peili
Keskustelua

Katja
Seutu

Mirkka Rekolan runoilijanlaadun kannalta on keskeistä tietynlainen vakaavuus, joka syntyy siitä, että *runoudessa ilmaistu on elämässä konkreettisesti koettua* – tämä on Rekolan runouden ydin, jota hän itse usein painotti. Rekola ilmaisee kokemuksen konkretian ja runouden suhdetta seuraavasti kirjoittaessaan vuonna 1969 ilmestyneestä teoksestaan *Muistikirja*:

Muistikirjan aforismit eivät ole vain aforismeja, vaan myös uudenlaista ajattelua. Ajattelua ihmiseltä, joka oli elänyt Tampereen kaupungin kontrastisuuden ja ei ole koskaan voinut mieltää maailmaa dikotomisena, vastakohtaisena, mutta joka on joutunut elämään vastakohtien maailmassa. Uusi ajattelu on sitä, että nämä vastakohtat puuttuvat ja niistä tulee pitkän prosessin myötä pareja. (Rekola 2013, 107.)

Kirjailija esittää sitaatissa tiivistä ja tarkkaan useita tärkeitä uraansa koskevia huomioita. Hän kertoo ilmaiseensa *Muistikirjassa* uudenlaista ajattelua, jossa on kyse vastakohtien puuttumisesta. Toisin sanoen hän kertoo, että on nimenomaisessa teoksessaan ilmaissut poetiikkansa kannalta tärkeän *pariajattelun* perusteet. Lyhyesti Rekolan pariajattelussa on kysymys siitä, että ajattelun ja kielen vastakohtaisuudet murtuvat ja niistä tulee pareja. Tällaisia pareja ovat esimerkiksi yö ja päivä, mies ja nainen sekä syntymä ja kuolema.

Rekola myös esittää sitaatissa, että aforismit eivät ole hänelle *vain* aforismeja, vaan keino ilmaista uudenlaista ajattelua. Onkin tärkeää panna merkille, että *Muistikirja* on Rekolan ensimmäinen aforismeja sisältävä teos. Näin ollen pariajattelun löytyminen ja aforismin hyödyntäminen runouden ilmaisukeinona osuvat yhteen ja samaan teokseen. Mirkka Rekola oli hiotun ja tarkan runon mestari, jolla oli valtava itsekritiikki. Niinpä sisällön ja muodon kohtaamisessa ei ole kyse yhteensattumasta vaan siitä, että kirjailija koki aforismin ilmaisukeinoksi, jolla saattoi lähestyä pariajattelua. Hän teki oivalluksen, että aforismi on muotoratkaisu, joka palvelee parhaiten

uuden poeettisen vaiheen alkua: pariajattelussa ei vallitse *joko tämä tai tuo* -ajattelu ja kieli, vaan eri poolit ja aspektit ovat voimassa samanaikaisesti. Aforismi puolestaan palvelee ilmaisukeinona tätä poeettista innovaatiota hyvin, sillä se tekee tarpeettomiksi perinteiset lukemiseen liittyvät ehdollistumat. Tämä tarkoittaa sitä, että runokirjan sivulle peräkkäin asemoitujen aforismien lukeminen voidaan aloittaa mistä aforismista hyvänsä, ja luettu voidaan kytkeä samalle sivulle asemoitujen aforismien muodostamaan poeettiseen kehykseen, koko teoksen tematiikkaan, tai vielä laajemmin, koko tuotannon kannalta keskeiseen poetiikkaan. Voidaan siis lukea eri suunnista, eri tavoin, ja samalla tavoittaa jotakin poetiikasta, joka kiistää yhden ainoan lukutavan, yhden ainoan tavan käyttää kieltä ja yhden ainoan tavan ajatella.

Sitaattia lukiessa on lisäksi tarpeen kiinnittää huomio siihen, että kirjailija kytkee ajattelunsa ja tapansa käyttää kieltä omaan historiaansa, lapsuutensa Tampereeseen, joka oli punaisten ja valkoisten jakautunut, sisällissodan haavoista kärsivä kaupunki. Juuri tässä on kyse siitä, mitä aiemmin nimitin kokemuksen konkretian ja runouden suhteeksi. Kirjailija nostaa esiin sen, että hänen nuoruudessaan kokemansa vaikutti hänen ajatteluunsa ja sitä kautta hänen tapansa käyttää kieltä. Poliittinen tilanne aiheutti 13-vuotiaan Mirkka Rekolan elämässä esimerkiksi sen, että hän joutui toimimaan taidekauppiaina isän ollessa vankilassa. Kokemuksesta hän on kertonut muun muassa *Muistinavaruuuden* esseessä ”Kehä joka murtuu”, joka on alun perin Joensuun yliopistossa vuonna 1990 pidetty *studia generalia* -esitelmä.

Poliittinen dilemma ei ollut ainoa nuoren Mirkka Rekolan elämän solmu kohta. Hän oli jo varhain ymmärtänyt ihastuvansa tyttöihin ja havainnut, että tällaiset tunteet olivat kiellettyjä ja että niitä ei ilmaistu usein edes kaunokirjallisuudessa. Rekola kertookin kysyneensä itseltään, oliko kyse niin kauheasta asiasta, että siitä ei voitu edes kirjoittaa (Seutu 2011, 38).

Toisin sanoen Mirkka Rekola ponnisti kirjailijana vaikenemisen perinteestä: keskeisten lesboromaanien käännöksiä alettiin julkaista Suomessa vasta 1960-luvulla ja suomenkielistä kaunokirjallisuutta, jossa lesbous oli keskeisesti esillä, 1980-luvulla (Mustola 1996, 89–92; Pakkanen 1996).

Myöhemmin tullessaan Helsinkiin opiskelemaan Mirkka Rekola tapasi seksuaalivähemmistöön kuuluneen kirjailija Helvi Juvosen sekä tämän ystävät, tärkeimpänä heistä kriitikko ja kulttuurivaikuttaja Mirjam Polkusen, johon Rekola solmi suhteen. Ystävyys Polkusen kanssa säilyi elämäntilanteiden muuttuessa vuosikymmenestä toiseen. Mirkka Rekola tapasi sanoa, että usein oletetaan kulttuurialojen ihmisten olevan suvaitsevampia kuin muut. Hän ei ollut ainoa kirjailija, joka joutui pettymään tämän asian suhteen. Pentti Holappa on kertonut vuoden 2012 *Parnassossa* hämmästellessään kulttuuripiirien asenteita (Stammeier 2012, 31). Asia nousee esiin myös Tove Janssonin elämäkerrassa, josta käy lisäksi ilmi, että samoin kuin Rekola myös Jansson koki seksuaalisen suuntautumisen vuoksi jopa häirintää. (Ks. Karjalainen 2013, 180–181; Rekola 2014, 66.)

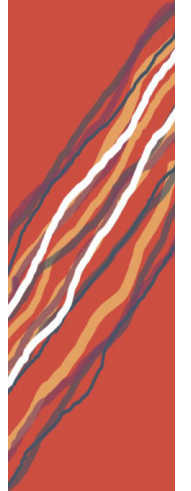
Mirkka Rekola kirjoittaa juuri kuolemansa aikoihin ilmestyneessä Johanna Korhosen ja Jeanette Östmanin toimittamassa kirjassa *Kaikella rakkaudella* (2014) siitä, mitä seksuaalinen suuntautuminen hänen elämässään merkitsi: se tarkoitti sitä, että Rekola eli 41-vuotiaaksi asti pidätyksen ja lainsuojattomuuden pelossa sekä sitä, että epäluulo ja vaikeneminen tekivät hänestä vainoharhoista kärsivän ihmisen. Jo aiemmin Rekola on kertonut lesboudestaan Tuula-Liina Variksen tekemässä *Anna*-lehden haastattelussa (Varis 1996), *Z*-lehden haastattelussa (Ahonen 1997), *Helsingin Sanomien* haastattelussa (Hietanen 2010) sekä tv-sarjassa *Homo-Suomen historia* (2006). Hän on myös kirjoittanut runon lesborunouden antologiaan *Ääriiviivasi ihollani. Naisten rakkausrunoja naisista* (1991).

Olen lähestynyt Rekolan lesboutta ja sitä, miten se näkyy hänen runoudestaan artikkelissa, joka on julkaistu kirjallisuudentutkijain seuran aika-

kauslehti *Avaimessa* vuonna 2013 sekä esseessä, joka on julkaistu samana vuonna *Parnassossa*. Olen vahvistanut omalta osaltani näissä julkaisuissa käsitystä, että queer-luennan paradigmassa on toistaiseksi melko suuri aukko runoudentutkimuksen kohdalla (ks. Pakkanen 1996, 45) ja esittänyt, että myös queer-tutkimusta tehdessä runouden poeettinen lähiluku on tärkeää. Näkemykseni on, että Rekolan runoutta luettaessa poeettisesti tärkeiden aihepiirien hallinta herättää myös historialliseen kontekstiin liittyviä kysymyksiä. Tutkimuksen suunnan tulee siis kulkea teoksista ja niiden poetiikkojen hallinnasta kohti historiallista kontekstia, ei päinvastoin. Näin kunnioitetaan kirjailijan työtä, hänen runouttaan, eikä sorruta selittelemään kaikkea biografialla.

Näkemystäni olen perustellut mainitsemissani julkaisuissa tutkimalla Rekolan 1970-luvun teoksissa *Minä rakastan sinua, minä sanon sen kaikille* (1972), *Tuulen viime vuosi* (1974) ja *Kohtaamispaikka vuosi* (1977) ilmenevää *kaukaisen rakkauden teemaa*. Siinä on kyse saavuttamattomasta rakkaudesta, jonka myötä maallinen rakkauden kokemus laajenee henkiseksi ja jopa hengelliseksi matkanteoksi. Kaukaisen rakkauden kokemukseen kuuluu mysteeri, jota ei paljasteta muille; suhteessa kaukaiseen rakastettuun kuljetaan muille näkymätöntä, salaista matkaa. Olen esittänyt, että 1970-luvun teoksissa vuorottelevat emootioiden ilmaiseminen ja niiden peittäminen. Mielestäni peitetty emotionaalisuus on ymmärrettävissä siten, että universaali, jo esimerkiksi Danten ilmaisema kaukaisen rakkauden teema tarjosi kirjoitusajankohdan kulttuurihistoriallisessa kontekstissa Rekolalle mahdollisen väylän kiellettyjen tunteiden ilmaisulle.

Asian voi ilmaista myös *arkistoinnin* käsitteen avulla (ks. Kivilaakso 2012, 147, 165; Cvetkovich 2006, 7). Kyse on siitä, että saavuttamattoman rakkauden kehys nostaa esiin sen, että Rekolan teokset arkistoivat, siis tallentavat, marginaalisia tunteita. Saavuttamaton ja kaukaiseksi jäävä rakkaus ilmentää idealistista ja henkistä rakkauden matkaa, mutta myös

tapaa, jolla kiellettyjä tunteita voi ilmaista ja mahdotonta rakkaussuhdetta elää. Toisin sanoen saavuttamattoman rakkauden käsittely antoi kirjailijalle mahdollisuuden ratkaista rakkauden ja siihen liittyvien tunteiden ilmaisua rajoittavia ulkokirjallisia esteitä. Voidaan sanoa, että kokoelman *Minä rakastan sinua, minä sanon sen kaikille* poetiikan tutkimus vastaa kysymykseen, mitä ja miten Rekolan teokset arkistoivat. Sen sijaan kysymykseen, miksi Rekolan teokset arkistoivat, voi vastata kirjoitusajankohdan historialliseen kontekstiin perehtymällä.

Arkistoinnista ja peitetyistä emootioista puhuminen on ymmärrettävää oikeissa suhteissa. En suinkaan pyri tässä esittämään ajatusta, että Mirkka Rekola oli kirjailija, joka pyrki elämässään peittämään seksuaalisen suuntautumisensa. En lainkaan ole sitä mieltä, että Rekola julkaisi ensimmäisen lesborunonsa vuonna 1991 ilmestyneessä antologiassa *Ääriiviivasi ihollani*. Hän ilmaisi elämänsä ja sen perusteita runoudessaan aivan alusta asti. Esimerkiksi esikoiskokoelman runossa ”Tänään” kuvataan mykistävää nuoruuden solmukohtaa sanoin ”[I]uvaton liekki / syttyi sävelistä / ja kielsin sanat / ennen syntymistä”, ja vuoden 1981 kokoelmaan *Kuutamourakka* sisältyy runo:

Kuunkaari piirtää hänen rintansa
kuun kaaret, kaksi kuuta
silmien taivaalla, ja ne täydet

Ilmaisemisen ja ajattelun rohkeus on yksi tärkeimmistä Mirkka Rekolan jättämistä perinnoista. Rekola oli *utopisti* sanan positiivisessa merkityksessä: hän ei uskonut tyhjiin fantasioihin vaan *visioihin*. *Muistinavaruuuden* esseestä ”Utopian kuolema” näkyy, miten Rekola sivuuttaa ajatuksen utopian kuolemasta ja ilmaisee visioiden olevan portti parempaan maailmaan.

Jos tarkastellaan tätä seikkaa Mirkka Rekolan runouden poetiikan kannalta, se avaa näkymän Rekolan runouteen matkana, jonka kuluessa pyritään

ottamaan selvää, mikä tai millainen on olemisen tapa maailmassa, joka ei perustu tai rajoitu aistein hahmottamaamme todellisuuteen. Transsendenssista, visioista tai mystiikasta puhuminen ei merkinnyt Mirkka Rekolalle vanhanaikaista, naiivia tai köykäiseksi todettua maailmankuvaa. Hänen rohkeutensa oli sitä laatua, että hän uskalsi kyseenalaistaa järkipärisen ajattelun, ja myös *yhdistää* sen mystiseen ajatteluun. Turhaan ei Eeva-Liisa Manner ole nimittänyt Rekolaa *empiiriseksi mystikoksi* (Manner 1994, 38). Toisaalta Rekolan rohkeus merkitsi ilmaisemisen rohkeutta – esteet ylittävää asennoitumista mahdottomiltakin vaikuttavien asioiden ilmaisemiseen.

Mirkka Rekola seurasi tiiviisti eri tieteenaloilla tapahtuvaa ja oli kiinnostunut kuvataiteista ja musiikista. Useat muusikot, esimerkiksi Lotta Wännäkoski ja Kaj Chydenius, ovat säveltäneet hänen runojaan. Yhteydestä kuvataiteilijoihin on esimerkkinä teos *Maa ilmaan heitetty* (1995), jossa Rekolan runot kohtaavat Ulla Rantasen maalaukset. Monitaiteisen ja -tieteisen yhteistyön ja kohtaamisen jatkuminen on nähtävissä vastikään perustetussa Mirkka Rekola -seurassa, jonka ensimmäisessä hallituksessa on tutkijoita (Tuula Juvonen, Liisa Enwald ja allekirjoittanut), muusikko (Johanna Kärkkäinen), kirjailijoita (Vilja-Tuulia Huotarinen, Johanna Venho ja Jonimatti Joutsijärvi) sekä lausuntataiteilija (Helka-Maria Kinnunen). Uskon, että Mirkka Rekolan perintö, mitä se sitten itse kullekin henkilökohtaisesti merkitsee, tulee näkyväksi kaikissa niissä yhteyksissä, joissa Rekolan eri tavoin vaikuttamat ihmiset tapaavat toisiaan.

Lähteet

- Ahonen**, Sini 1997: Runoilija Rekola ja sivullisuus ongelmana. *Z-lehti* 1997:3, 30–32.
- Cvetkovich**, Ann 2006/2003: *An Archive of Feelings. Trauma, Sexuality, and Lesbian Public Culture*. Durham & London: Duke UP.
- Hietanen**, Ilona 2010: Vaietuistakin vuosista on puhuttava. [Mirkka Rekolan ja Sami Hilvon haastattelu.] *Helsingin Sanomat* 9.7.2012.
- Karjalainen**, Tuula 2013: *Tove Jansson. Tee työtä ja rakasta*. Helsinki: Tammi.
- Kivilaakso**, Katri 2012: Queer litteraturhistorieskrivning och arkivmappens epistemologi. – Katri Kivilaakso, Ann-Sofie Lönngren & Rita Paqvalén (red.) *Queera läsningar. Litteraturvetenskap möter queerteori*. Rosenlarv Förlag, 147–175.
- Manner**, Eeva-Liisa 1994: Ilo ja epäsymmetria. – Tuula Hökkä (toim.) *Ikäviä kirjailijoita*. Helsinki: Tai-teos, 36–38.
- Mustola**, Kati 1996: Syöjättärestä naapurintytöksi – naisia rakastavia naisia ennen vuotta 1971 suomeksi julkaistussa kaunokirjallisuudessa. – Pia Livia Hekanaho ym. (toim.) *Uusin silmin. Lesbien katse kulttuuriin*. Helsinki: Yliopistopaino, 67–113.
- Nylén**, Antti 2000: Laajentuneet runot. [Mirkka Rekola: Muistinavaruus.] *Etsijä* 2000:3, 42–43.
- Pakkanen**, Johanna 1996: Hänen ruusuiset käsivartensa – missä kulkevat Suomen lesbokirjallisuuden rajat? – Pia Livia Hekanaho ym. (toim.) *Uusin silmin. Lesbien katse kulttuuriin*. Helsinki: Yliopistopaino, 38–65.
- Rekola**, Mirkka 1954: *Vedessä palaa*. Helsinki: WSOY.
- Rekola**, Mirkka 1981: *Kuutamourakka*. Helsinki: WSOY.
- Rekola**, Mirkka 2000: *Muistinavaruus. Kirjoituksia, puheenvuoroja 1959–1999*. Helsinki: WSOY.
- Rekola**, Mirkka 2013: Haukka lentää, kala sukeltaa – sentenssien kirjat. – Sami Feiring (toim.) *Mitä aforismi tarkoittaa?* Tampere, Turku: Savukeidas, 106–113.
- Rekola**, Mirkka 2014: Rikollinen puolet elämästä. – Johanna Korhonen & Jeanette Östman (toim.) *Kaikella rakkaudella. Sanoja seksuaalisuudesta ja sukupuolesta*. Helsinki: Into, 65–67.
- Seutu**, Katja 2011: Mirkka Rekolan varhaislapsuuden muistoja. *Elämäntarina* 2011:4, 36–39.
- Seutu**, Katja 2013a: Minä rakastan sinua, minä sanon sen kaikille – vai voiko siitä sittenkään puhua? Mirkka Rekolan 1970-luvun teosten rakkaus-käsityksestä ja historiallisesta taustasta. *Avain* 2013:1, 37–54.
- Seutu**, Katja 2013b: Kielletyt tunteet. Kaukainen rakkaus Mirkka Rekolan 1970-luvun teoksissa. *Parnasso* 2013:3, 36–39.
- Stammeier**, Jenni 2012: Rehellisyyden nimissä. [Pentti Holapan haastattelu.] *Parnasso* 2012:2, 28–33.
- Varis**, Tuula-Liina 1996: Mirkka Rekola, erillisenä, ihan keskellä. [Mirkka Rekolan haastattelu.] *Anna* 1996: 12.